



Byggnadsminnen i Marks kommun

Förläggargården Haga gård i Örby socken

Vackert placerad bland stora lövträd på en höjd ovanför riksväg 41 mellan Borås och Varberg hittar vi Haga gård. Denna förläggargård består av en timrad salsbyggnad i två våningar, klädd i vitmålad panel och en flygelbyggnad lagd i vinkel mot denna. Även flygelbyggnaden är uppförd i timmer. Både huvudbyggnaden och flygeln är uppförda omkring 1850.

Förläggjarverksamheten på gården försiggick under 1800-talet. Gården hade även ett eget färgeri.

Haga gård är lik två andra gårdar i utformningen, nämligen Risäng och Kronäng. Gårdarna har också ett samband med varandra i och med att vävnadsförläggare Anders Andersson på gården Salgutsred en gång skänkte Haga och de två andra gårdarna till sina tre döttrar. Risäng ligger också väldigt nära Haga gård, bara hundra meter skiljer dem åt.



Förläggargården Kinna Sanden, Kinna socken

I Kinna ligger förläggargården Kinna Sanden. Gården var på 1500-talet ett av den mäktiga adelssläkten Brahes många gods. På 1600-talet donerades den till Fredrik Stenbok men drogs in till kronan 1695. Därefter tilldelades den kavalleriet. På 1830-talet kom den att bli en förläggargård. En ny huvudbyggnad uppfördes år 1840. Den är idag det enda som återstår av de byggnader som för länge sedan utgjorde gården Sanden. En yngre mangårdsbyggnad brann upp på 1970-talet och på 1940- och 50-talen revs ekonomibyggnader och statarbostad.

Huvudbyggnaden är byggd i två våningar av timmer och är vitmålad.



Förläggargården Källäng, Örby socken

Vackert belägen i Häggåns dalgång hittar vi den ståtliga förläggargården Källäng. Här bedrevs förläggjarverksamhet från 1840-talet och ända in på 1900-talet. Här har även funnits ett väveri vilket en gång utgjorde Örby sockens första industribyggnad.

Gårdens huvudbyggnad uppfördes på 1830-talet, tillsammans med de två flyglarna vilka är sammanbyggda med den. Några av Källängs byggnader uppfördes på 1850-talet, till exempelladugården i sten, ett före detta mejeri i putsad sten, en källare, även den i putsad sten, och ett vagnslider i trä med rödfärgad panel. Från 1900-talets början finns ett magasin uppfört i sten. En vacker allé leder från Häggån upp mot gården.



Förläggargården Olsagården i Örby socken

Strax väster om Marks gymnasium i Skene ligger den vackra förläggargården Olsagården vilken utgör ett fint exempel på äldre tiders lantliga högreståndsmiljöer. På gården finns flera byggnader varav bostadshuset är det mest framträdande. Det uppfördes ursprungligen 1710, är byggt i två plan och försett med ett så kallat valmat tak, det vill säga ett tak, som har takfall även mot husets kortsidor. Ett takfall är den delen av ett tak som sluttar. Huset är klätt i tidstypisk träpanel och målat i vitt med gröna fönsterbågar och dörrkarmar.



Interiören är välbevarad med kakelugnar och unika handmålade tapeter i övervåningen. Tapeterna tillverkades i Frankrike år 1829 och importerades sedan till Sverige. De föreställer scener ur Napoleons liv.

Intill bostadshuset ligger en källarvind i natursten och falurött timmer. Gårdens övriga byggnader är av yngre datum, såsom lillstugan och fähuset från 1850-talet, vagnslidret från 1900 och ladugården från 1918. Olsagården ingick en gång i tiden som en viktig enhet i Assbergs gamla by. Den nämns i skrifterna redan år 1540.

Förläggargården Salgutsred i Kinna socken

I Häggåns dalgång kan man hitta förläggargården Salgutsred. Gården har anor ändå från 1500-talet men förläggarverksamheten startade först omkring 1834. Då uppfördes en ny huvudbyggnad med flyglar. År 1860 tillkom även nya ekonomibyggnader. De senare är numera rivna.



Huvudbyggnaden är byggd i timmer och i två våningar. Även flyglarna är byggda av timmer. Den södra har fungerat som bakstuga och har också haft en drängstuga på vinden. Den norra har innehållit en förläggarbod. Den fungerar idag som utställningslokal.

Förläggargården Risäng i Örby socken

I Häggåns dalgång, sydost om Kinna, ligger förläggargården Risäng. Till gården hör en mangårdsbyggnad med två flyglar. Dessa byggnader är uppförda i timmer och klädda med vitmålade paneler. De tillkom omkring 1850. Förutom dem finns även en smedja från 1860 och ett uthus byggt någon gång på 1900-talet.

Risäng ligger vackert inbäddad i lummig grönska ett par hundra meter från Häggån. Gården utgör ett väsentligt inslag i den miljö- och landskapsmässiga helheten i området.



Långloftstugan i Sjögarås, Örby socken

Gården Sjögarås är belägen nära Attared i Örby. Dess anor går ända tillbaka till medeltiden och den ingår som en del i ett välbevarat odlingslandskap med betesängar, hagmarker, stenmurar och röjningsrösen. Gården har en mangårdsbyggnad i timmer, klädd med faluröd panel, som uppfördes 1817. Byggnaden är av typen långloftstuga, det vill säga en framkammarsstuga i två våningar där kök och kammare ligger i vardera änden av huset. I huset finns ett par fina exempel på spisar med öppna hållar i båda våningsplanen. Till gården hör även en snickarbod från 1900 samt ladugården som byggdes 1914. Båda byggnaderna är uppförda i timmer och klädda med panel.



Bruksmiljön i Rydal, Kinna socken med spinneribyggnader, gamla fabriken, kraftverk och disponentbostad

I Rydal låg en gång ett av landets första mekaniserade bomullsspinnerier. Det var beläget i konstfärdigt byggda fabrikslokaler med yttre fasad klädd i tuktad gnejs. Fabriksbyggnaderna finns kvar än idag och är byggnadsminnesförklarade. Numera inhyser de bland annat Rydals museum.



Från samma tidsepok som fabriksbyggnaderna är disponentens villa, som också är ett byggnadsminne precis som den kraftstation som byggdes 1916 för att leverera elström till den industriella verksamheten.

Byggnadsminnena är en del av den riksintressanta kulturmiljön i Rydals samhälle. Idag ligger Rydals museum i en av de gamla fabrikslokalerna.

Anjougården i Skene, Örby socken

Mitt i centrala Skene ligger Anjougården, en intakt och mycket värdefull småindustrimiljö från mitten av 1800-talet. Gården består av ett bostadshus i timmer, klätt med vit panel, en verkstadsbyggnad och ett uthus. De två senare är uppförda i trä och klädda med panel. Byggnaderna tillkom 1868. Bostadshuset har tidigare stått i Hajom men flyttats hit.



I Anjougården tillverkades en gång krukor och kakelugnar. Verkstaden är välbevarad och än idag kan man här se de formar som man använt för att forma lera till de olika produkter som tillverkades här. Under arbetsgolvet finns en källare där man förvarat leran.

Anjougården grundades av Carl Eric Anjou. Han föddes 1837 i Vimmerby i Småland och började sin bana som keramiker i Vimmerby år 1856. Året 1861 kom han till Skene där han arbetade för änkan till en äldre krukmakare. Slutligen lät han uppföra Anjougården där han startade sin egen verkstad. När han avled 1873 togs verksamheten över av en annan kakelugnsmakare. Den siste krukmakaren på Anjougården hette Carl och han drev verksamheten fram till 1959. Två år senare köptes gården av Skene-Örby hembygdsförening och sedan 2008 är den byggnadsminnesförklarad.

Förläggargården Kronogärdet, Fritsla socken

Kronogärdets förläggargård är belägen strax intill Fritslas kyrka. På 1820-talet togs gården över av Håkan Andersson efter sin far Anders Svensson. Håkan Andersson hade den mest omfattande förläggarverksamheten i hela Fritsla i mitten av 1800-talet.

Samtliga byggnader på Kronogärdet lär vara uppförda 1815. Fastigheten består av tre byggnader grupperade runt en gårdsplan.

Alla byggnader är timrade och klädda med ljus panel. Enligt brandförsäkringshandlingarna var mangårdsbyggnaden från början målad i grönt medan flyglarna var rödmålade.

